
AFRIKA

I VIDENSKABERNES VERDEN

CASPER ANDERSEN

LEKTOR I IDÉHISTORIE VED INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND, AARHUS UNIVERSITET

I bredeste forstand handler min forskning om videnskabens og teknologiens rolle i Afrika syd for Sahara igennem de sidste 150 år. Dette store emne behandles som regel ud fra en grænsedragning mellem en kolonial periode (ca. 1880-1960) og en postkolonial periode (ca. 1960 til i dag). Det skal brydes jeg med i min forskning, hvor mit udgangspunkt er, at vi må tage skiftende imperiale, nationale og internationale strukturer i betragtning, når vi skal forstå Afrikas plads i videnskabens og teknologiens nyere historie. Pointen kan anskueliggøres med udgangspunkt i UNESCO – FN's organisation for uddannelse, videnskab og kultur – som jeg har beskæftiget mig med en del år.

UNESCO blev grundlagt lige efter Anden Verdenskrig for at styrke internationalt samarbejde inden for uddannelse, videnskab og kultur. Med hovedsæde i Paris var UNESCO en meget fransk-britisk organisation, og for grundlæggerne var det naturligt, at organisationens arbejde i Afrika skulle opbygges omkring den sporadiske forskningsinfrastruktur, som kolonimagterne var begyndt at opbygge på kontinentet med deres interesser for øje. UNESCO samarbejdede derfor med kolonimagterne omkring udviklingen af forskningsprojekter og forskningsinstitutioner. Både idémæssigt og i praksis hang det imperiale og det internationale niveau sammen.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

De første 8 bind af UNESCOs *General History of Africa*. Her i den portugisiske oversættelse.

Omkring 1960 kom afkoloniseringen til det meste af kontinentet, og de nye uafhængige stater blev medlemmer af UNESCO. UNESCO's internationale arbejde skulle nu tjene til at opbygge "national videnskab", dvs. forskning tilpasset de nye staters behov, herunder også uddannelse af forskere udstyret med en etos af at være nationale eksperter og embedsmænd. Målet var at gøre sig uafhængig af vestlige eksperter og de forskningsdagsordner, der var blev sat af de tidligere kolonimagter, for derigennem bedre at kunne bestemme over egen udvikling og fremtid. Det var i den sammenhæng, at Adiseshiah, som repræsentant for UNESCO, insisterede på, at politisk uafhængighed uden videnskabelig uafhængighed var en selvmodsigelse på linje med en vegetarisk tiger. Den videnskabelige internationalisme blev derved knyttet til det

”Ved afkoloniseringen var der bekymring for at forblive fastlåst i eksisterende afhængighedsforhold. Den bekymring har vist sig velbegrundet.”

nationale niveau i eksplicit opposition til de imperiale interesser, der hidtil havde domineret tænkningen omkring teknologisk og videnskabelig udvikling i en kolonial verden. Dette repræsenterer et stort skifte i videnskaberens globale idéhistorie.

Dagsordenen med opbygning af national videnskab og udvikling kom til at stå stærkt i det internationale system – så stærkt, at det først er fornyligt, at UNESCO-historikere er blevet opmærksomme på den imperiale periode i organisationens virke i Afrika. Der skete da også meget i de første år, hvor national videnskab dominerede. UNESCO bidrog eksempelvis til et stort *General History of Africa* projekt, som jeg har undersøgt nærmere i min forskning. Projektet sigtede på at opbygge nationale museer, nationale arkiver og historieafdelinger i de nye stater og på at udgive et kæmpe forskningsværk om kontinentets historie, som var blevet negligeret i historieforskningen. Man ønskede at gøre op med fordomsfulde forestillinger i historievidenskaben, der havde parkeret Afrika på historiens dørtærskel. På de hårde og våde områder handlede det om at opbygge nye universiteter, polytekniske skoler, laboratorier, forskningspolitiske enheder og andet, der var relevant for nationsbygning. På tværs af de videnskabelige felter delte man synspunktet, at videnskabelig og kulturel selvbestemmelse var en afgørende værdi. Som idéhistoriker er jeg netop interesseret i idéer og forestillinger, der er delt på tværs af vidensområder.

Den historiske forskning viser, at man nåede ganske meget på kort tid i betragtning af, hvor lidt videnskabelig institutionsopbygning der var at bygge videre på fra kolonitiden. Som agenda og realitet tabte "national videnskab" dog ret hurtigt pusten. Det var der flere grunde til. Økonomisk blev de råvareproducerende stater i Afrika hårdt ramt af krisen i 1970'erne og i kølvandet fulgte politiske kriser i de fleste lande. Investeringer i uddannelse og forskning blev nedprioriteret og forskningsfriheden led også. Idéen om at man gennem national forskning kunne bryde med koloniale afhængighedsforhold viste sig svær at indfri i praksis.

Mange steder brød den nationale forskningsinfrastruktur nærmest sammen. En række problemer – og vigtige forskningsspørgsmål – knytter sig til det forhold. Helt basalt har det betydet et stort tab af forskningstalent, fordi for få unge mennesker har fået chancen for

at få en forskeruddannelse. Det gør det også svært at holde på dem, der bliver forskningsuddannede. "Hjernedråen" har i årtier været en realitet, mens understøttelse af en positiv "hjernecirkulation" har været meget vanskelig. Det skyldes ikke, at man ikke har været opmærksom på problemet. Folk som Adeshiah var meget bevidste om, at videnskabelig selvstændighed ikke handlede om isolation men om at indgå i den internationale forskningsverden på mere jævnbyrdige måder. Den udfordring står vi stadig med.

Ved afkoloniseringen var der bekymring for at forblive fastlåst i eksisterende afhængighedsforhold. Den bekymring har vist sig velbegrunderet. Forskere på det afrikanske kontinent påpeger også i dag problemer med, at forskningsspørgsmål og dagsordener defineres i det globale nord. De peger også på, at kontinentets forskere måske nok er med på publikationerne men oftest for deres rolle i empiriindsamlingen til artikler, hvor det analytiske og teoretiske arbejde foretages uden for kontinentet. Når afhængighedsforhold reproduceres spørger den koloniale arv. Mange stiller i dag spørgsmål om, i hvilket omfang forskningsverdenen reelt er blevet "afkoloniseret". Kun i meget ringe grad, lyder svaret, hvis man lytter til akademikere og studenterbevægelser i Sydafrika og andre steder på

kontinentet. De stemmer er jeg optaget af at lytte til, fordi de er tæt på problemerne. I det hele taget finder vi i dag i denne del af verden mange af de mest interessante diskussioner om, hvad formålet er med forskningen, hvem den bør stå til regnskab overfor, og hvem den skal komme til gavn.

Jeg har her fremhævet nogle idéhistoriske perspektiver, der viser, hvordan imperiale, nationale og internationale udviklingslinjer har formet Afrikas plads i forskningens verden. Denne idéhistoriske forskning er vigtig blandt andet fordi, at historien spiller en meget aktiv rolle i dagens diskussioner og dermed også påvirker fremtidens relationer omkring videnskab og teknologi på global skala.

”Man ønskede at gøre op med fordomsfulde forestillinger i historievidenskaben, der havde parkeret Afrika på historiens dørtærskel.”

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

UNESCO General History of Africa. Projektet samlede historikere fra hele kontinentet for at udarbejde en ny autoritativ historie om Afrika. Projektet blev indledt i 1963, og der udkommer tre nye bind i 2020.

Politisk selvstændighed uden videnskabelig selvstændighed er ligeså selvmodsigende som en vegetarisk tiger.

MALCOLM ADISESHIAH
(VICE-GENERALDIREKTØR I UNESCO)
TALE I LAGOS, NIGERIA I 1964

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS, PUBLIC DOMAIN / ARQUIVO NACIONAL COLLECTION

Malcolm Adiseshiah (1910-1994). Den indflydelsesrige indiske vice-generaldirektør for UNESCO igangsatte en række programmer, der skulle styrke videnskaben i kølvandet på afkoloniseringen.